

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

Księgę Judyty (Jdt) w ostatnich latach komentowano z różnych perspektyw i przy użyciu zróżnicowanych metod i podejść interpretacyjnych¹. Dotyczyły

---

¹ Wymienić można podejście feministyczne: A. BRENNER (red.), *A Feminist Companion to Esther, Judith and Susanna*, Sheffield 1995 (przedruk: London 2004); podejście analizy narracyjnej, koncentrujące się na dynamice wewnątrz akcji: D.M. KANONGE, *Reading Narratives in the Septuagint: A Discourse on Method*, w: J. COOK (red.), *Septuagint and reception*, Vetus Testamentum Supplements 127/2009, Leiden 2009, s. 361–381. W tym zakresie podjęto także analizę księgi z wykorzystaniem modelu aktancyjnego: R.S. HOBYANE, *Actantial model of Judith, a Key to Unlocking its Possible Purpose: A Greimassian Contribution*, Old Testament Essays 28 (2015) 2, s. 371–394. Wyróżnić można także podejście literackie, szczegółowo analizujące głównych bohaterów: G.J. STEYN, “Beautiful but Tough.” *A Comparison of LXX Esther, Judith and Susanna*, Journal for Semitics 17 (2008) 1, s. 156–181, oraz podejście analizujące teorię wypowiedzi i aktu: E. COETZER, *Performing Susanna: Speech Acts and other Performative Elements in Susanna*, w: J. COOK (red.), *Septuagint and reception*, s. 347–360; por. R.G. BRANCH, P.J. JORDAAN, *The significance of secondary characters in Susanna, Judith, and the additions to Esther in the Septuagint*, Acta Patristica et Byzantina 20 (2009) 1, s. 389. Autorzy ostatniego artykułu, zestawiając różne metody analizy Jdt, we wzmian-

one zazwyczaj analizy części lub całości dzieła pod określonym kątem bądź wyjaśniały mało zbadany dotychczas obszar z nim związany. W badaniach nad księgą posługiwano się metodą krytyczno-historyczną, metodami analizy literackiej (w tym analizą narracyjną) lub łączono rozmaite metody i podejścia. Choć wydaje się, że w egzegezie Jdt nastąpiła swoista przerwa „między drugą połową XVII wieku a drugą połową XIX wieku”², to w ostatnich latach pojawiło się wiele studiów na jej temat³.

Na szczególną uwagę pośród studiów zasługuje analiza genealogii Judyty (Jdt 8,1 + 9,2)⁴, ukazująca nie tylko pochodzenie głównej bohaterki, lecz także –

---

ce o analizie narracyjnej wymieniają nadto na s. 389 nazwisko Mwambe (Mwambe 2009), nie charakteryzując go bliżej i nie wzmiankując o nim w bibliografii końcowej. Chodzi zapewne o wyżej wymieniony artykuł: D.M. KANONGE, *Reading Narratives in the Septuagint*.

² H. EFTHIMIADIS-KEITH, *The Enemy is Within: A Jungian Psychoanalytic Approach to the Book of Judith*, Biblical Interpretation 67, Boston 2004, s. 1; cyt. za: TAŻ, *Genealogy, Retribution and Identity: Re-Interpreting the Cause of Suffering in the Book of Judith*, Old Testament Essays 27 (2014) 3, s. 860.

³ Szczególnie warto tu wymienić: W. LINKE, *Topografia wyobraźni w Księdze Judyty*, w: J. JAROMIN, P. ŁABUDA (red.), *Archeologia Piątej Ewangelii. Studia poświęcone o. prof. Virgilio Canio Corbo OFM w 100. rocznicę urodzin*, Tarnów 2019, s. 137–164. Spośród nowszych komentarzy na uwagę zasługują: L.M. WILLS, *Judith. A Commentary*, Hermeneia: A Critical & Historical Commentary on the Bible, Minneapolis 2019; B. SCHMITZ, H. ENGEL, *Judit*, Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament, Freiburg 2014; D.L. GERA, *Judith*, Commentaries on Early Jewish Literature, Berlin – Boston 2014; G.G. XERAVITS (red.), *A Pious Seductress: Studies in the Book of Judith*, Deuterocanonical and Cognate Literature Studies 14, Berlin 2012; H. EFTHIMIADIS-KEITH, *The Enemy is Within*; K.R. BRINE i in. (red.), *The Sword of Judith: Judith Studies Across the Disciplines*, Cambridge 2010; B. OTZEN, *Tobit and Judith*, Guides to Apocrypha and Pseudepigrapha, Sheffield 2002; C.A. MOORE, *Judith: A New Translation with Introduction and Commentary*, Anchor Bible 40/2, Garden City – New York 1985. H. Efthimiadis-Keith, za którą częściowo przytoczona została niniejsza lista, w szczegółach bibliograficznych swego artykułu najpierw poprawnie wskazuje, iż dzieło B. Schmitz i H. Engela ukazało się w serii HTKAT (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament), później zaś w bibliografii omyłkowo jako serię tej książki podaje Herders Theologischer Kommentar zum Neuen Testament; TAŻ, *Genealogy, Retribution and Identity*, s. 860, 878.

⁴ Zazwyczaj w studiach poświęconych genealogii Judyty wymienia się wyłącznie pierwszy tekst, czyli Jdt 8,1. Do zrozumienia rodowodu bohaterki nieodzowna jest jednak wzmianka o jej pochodzeniu z pokolenia Symeona, niewymieniona (w większości rękopisów) w 8,1, a zawarta w 9,2. Informacja odnosząca się do owego protoplasty rodu stanowi zatem ważne uzupełnienie drzewa genealogicznego tytułowej bohaterki.

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

a może przede wszystkim – zabieg redaktorski związany z teologią księgi. Choć oddzielne studia poświęcone temu tematowi są nieliczne⁵, to jednak komentarze i artykuły, poruszające tę kwestię niejako mimochodem, okazują się bardzo pomocne. Ukazują one bowiem z jednej strony dążenie do interpretacji zawartych w księdze imion na szerszym tle biblijnej tradycji (podejście diachroniczne), z drugiej zaś strony zdradzają niewystarczalność takiego podejścia i konieczność przyjęcia innego schematu, wykraczającego poza tradycyjne ramy interpretacji wewnątrz samej księgi (podejście synchroniczne). Do właściwego odczytania genealogii Judyty potrzebne jest także podejście uwzględniające historię, jednak w kluczu przyjętym w samej księdze, wedle którego dziejopisarstwo jest raczej konwencją dla ukazania doniosłości dziejów narodu Izraela, nie zaś wytworem fantazji bądź historycznej ignorancji świętego autora. Taki klucz interpretacji historycznej będzie przyjęty w niniejszym artykule.

Problematyka dotycząca roli poszczególnych postaci Księgi Judyty podnoszona i zauważana jest często, jednak wciąż brakuje szerszego opracowania w tej materii, łączącego poszczególnych bohaterów zarówno z kontekstem samej księgi, jak i potencjalnym kontekstem historycznym. Na uwagę zasługują tu próby ukazania pozahistorycznego znaczenia genealogii Judyty⁶, jednak podnoszona tam „pseudohistoryczność” księgi winna być rozumiana w znaczeniu szerszym.

Genealogia Judyty jest najdłuższą genealogią kobietą w Starym Testamencie⁷ i już przez sam ten fakt zasługuje, by przyjrzeć się jej bliżej, szczególnie na tle ogólnej biblijnej teorii genealogicznej, co będzie uczynione na początku artykułu. Następnie zostanie przedstawiona genealogia Judyty w języku greckim Septuaginty⁸ i łacińskim Neowulgaty⁹ wraz z prezentacją ważniejszych

---

⁵ Jak dotąd najbardziej wszechstronne ujęcie tego tematu stanowi artykuł: E.J. BRUNS, *The Genealogy of Judith*, *Catholic Biblical Quarterly* 18 (1956) 1, s. 19–22. Na uwagę zasługuje też wspomniana wyżej publikacja: H. EFTHIMIADIS-KEITH, *Genealogy, Retribution and Identity*, s. 860–878.

⁶ T.A. MIKHAILOVA, *The Book of Judith: from a symbolic story to a historical mystery*, *Historia i Świat* 7 (2018), s. 15–23.

⁷ S.W. CRAWFORD, *Esther not Judith: Why One Made It and the Other Didn't*, *Bible Review* 18 (2002), s. 12; <https://digitalcommons.unl.edu/classicsfacpub/40/> (dostęp: 13.06.2020); w wyd. papierowym art. na s: 22–31, 45.

⁸ Tekst grecki za: *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graecae iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs. Editio altera, quam recognovit et emendavit Robert Hanhart. Duo volumina in uno*, Stuttgart 2006.

⁹ *Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio*, Città del Vaticano 1998.

tłumaczeń. W dalszej części pojawiają się możliwe interpretacje przedstawionej genealogii w kontekście teologii księgi; z kolei zostanie ukazana postać samej Judyty na tle jej genealogii razem z płynącymi stąd wnioskami, zaś w części końcowej zostanie zaprezentowane odczytanie genealogii bohaterki w perspektywie historycznej, co podsumuje znaczenie genealogii Judyty w odniesieniu do całości księgi.

1. Znaczenie genealogii biblijnych

Genealogie biblijne oraz listy imion potomków określonych rodów bądź plemion¹⁰ występujących w danej księdze rzadko uważa się za interesującą lekturę, jednak fakt, iż Biblia zawiera całkiem obszerne sekcje materiału genealogicznego¹¹ świadczyć może o tym, iż święci autorzy traktowali z należytą powagą informacje dotyczące rodowodów i swoich przodków. Biblijne genealogie różnią się między sobą pod względem wartości historycznej i celu, w jakim je sporządzono. Głównym powodem opracowań genealogicznych było określenie pochodzenia, a tym samym tożsamości danej osoby, gdzie znaczącą rolę odgrywała przynależność do danego klanu bądź rodu. Rodowody biblijne nierzadko miały na celu dowartościowanie danej postaci czy rodziny poprzez podkreślanie jej proveniencji od znakomitych przodków. Przykładem może

---

¹⁰ Termin „plemię” (טִבְנָה) w odniesieniu do rodu był zarezerwowany wyłącznie dla narodu Bożego wybrania i nigdy nie jest stosowany w odniesieniu do narodów obcych. W języku polskim termin ten bywa oddawany poprzez „pokolenie”, jednak należy do takiego tłumaczenia podchodzić z ostrożnością i zastrzeżeniem, iż w tym akurat przypadku chodzi o odpowiednik hebrajskiego טִבְנָה, czyli plemienia; por. K. PILARZ, *Wychowanie we wspólnocie z Qumran*, Kraków 2013, s. 168–169. W niniejszym artykule przyjęto założenie, iż termin „pokolenie” stosowany będzie także na oznaczenie plemienia izraelskiego. Przytoczone terminy używane zatem będą zamiennie.

¹¹ Stary Testament zawiera około dwudziestu czterech list genealogicznych. Pierwsza znajduje się w Rdz 4,14-22 (od Kaina przez 7 następnych pokoleń). Do innych ważniejszych spisów zaliczyć można listy przodków od Adama do Noego (Rdz 5,1-32), potomków Noego (Rdz 10,1-32), przodków od Sema do Abrahama (Rdz 11,10-26), potomków Jakuba (Rdz 46,8-27) i Lewiego (Wj 6,16-25) oraz listę osób i rodzin powygnaniowej wspólnoty, stanowiącej przedłużenie linii rodów z okresu przedwygnaniowego (Ezd 2,2b-61). Najobszerniejsza genealogia znajduje się w 1 Krn 1,1-9,44 (od Adama do potomków Saula); A.J. HULTGREN, *Genealogia*, w: P.J. ACHTEMEIER (red.), W. CHROSTOWSKI (konsult. nauk. trzeciego wyd. pol.), *Encyklopedia biblijna*, Prymasowska Seria Biblijna 9, Warszawa 2004³, s. 333.

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

być szczególne zainteresowanie genealogiami po reformie deuteronomicznej (VIII w. przed Chr.), która przywiązywała wagę do rodowej czystości społeczności izraelskiej (Pwt 7,1-4; 23,1-8). Ruch ten nasilił się po powrocie z wygnania babilońskiego, kiedy większy nacisk kładziono na udokumentowanie czystości etnicznej i starano się odrzucać wszelkie obce wpływy (Ezd 2,59-63; 10,9-44; Ne 13,23-28).

Pewne pokolenia czy poszczególne osoby mogły być w genealogiach pomijane bądź nie przytaczano ich wprost. Przykładowo, tekst Wj 6,16-20 nazywa Mojżesza prawnikiem Lewiego, co w sensie dosłownym jest niemal niemożliwe, gdyż dzieli ich ponad czterysta lat (Wj 12,40)¹². Zasadniczym celem biblijnych genealogii nie zawsze bowiem było podanie ścisłej informacji historycznej, lecz odwołanie się do znakomitych przodków celem uzasadnienia prawości i nieskazitelności poszczególnych osób bądź klanów. Pojęcia takie jak „ojciec” czy „syn” były używane nierzadko pod kątem dziedziczenia, nie zaś naturalnego pochodzenia (Pwt 25,5.6)¹³. Rodowody biblijne miały wielkie znaczenie dla dziejów rodzin, lecz nierzadko naznaczone są także piętnem historii zbawienia. Co pewien czas określone osoby wysuwają się na pierwszy plan i rozpoczynają nowy etap historii zbawienia (np. Noe, Abraham, Jakub, Izrael, Dawid, Zorobabel), bądź są przypominane w celu uzasadnienia prawości członków rodziny, która wiązała z danym bohaterem swoje pochodzenie. Nierzadko genealogie biblijne wzmiankują również osoby spoza Izraela, co również jest w planach Bożych, gdyż także przez te osoby realizuje się plan zbawienia i obietnica dana Abrahamowi (np. Asenat, Rdz 46,20; Rut, Rt 4,21)¹⁴.

Genealogie biblijne nie stanowią zatem zapisu historycznego, lecz nierzadko były tworzone i przekazywane w celach społecznych, politycznych bądź religijnych¹⁵. Nie oznacza to jednak, iż w każdym przypadku stanowiły wytwór fantazji autora biblijnego. Poszczególne rodowody miały bowiem ogromne znaczenie w Biblii i stanowią ważny jej element, jako że ustalały kontynuację wydarzeń przez wiele kolejnych pokoleń. Przykładowo, pierwotnym kontekstem

---

¹² *Tamże*.

¹³ Porównania Ne 12,22 z 23 i Ezd 5,1 z Za 1,1 ukazują, iż słowo „syn” może oznaczać wnuka; por. hasło: *Rodowód*, w: F. RIENECKER, G. MAIER, W. CHROSTOWSKI (red. nauk. wyd. pol.), *Leksykon biblijny*, Prymasowska Seria Biblijna 18, Warszawa 2001, s. 693.

¹⁴ *Tamże*, s. 693–694.

¹⁵ J. HUGHES, *Genealogie/Rodowody*, w: R.J. COGGINS, J.L. HOULDEN (red. nauk.), W. CHROSTOWSKI (red. nauk. wyd. pol.), *Słownik hermeneutyki biblijnej*, Prymasowska Seria Biblijna 25, Warszawa 2005, s. 234.

genealogii Rdz jest historia przodków w Rdz 12-50, gdzie następstwo pokoleń tworzy ramy opowiadania; ponadto do genealogii sięgano przy opisach początków historii. Pewne opowiadania biblijne od genealogii się zaczynają (Tb 1,1; Rt 1,2), lub na niej kończą (Rt 4,18-22), bądź też sytuowane są w przełomowym momencie opowiadania (Jdt 8,1). W takich opowiadaniach ciągłość wydarzeń zachowana jest właśnie dzięki informacji genealogicznej, bądź też narracja wychodzi od informacji zawartej w rodowodzie. Bliski związek między genealogią a opowiadaniem znajduje wyraz w związanych informacjach narracyjnych zawartych w samej genealogii¹⁶. Nierzadko opowiadania o bohaterach przyjmowały formę hymnów pochwalnych, których celem było odwołanie się do znakomitych przodków, zaś przypomnienie ich przykładu i zasług miało stanowić wzór dla potomnych (Syr 44-50).

Analizę biblijnych rodowodów i osobowych nazw własnych, czyli antropimów, podejmowano już w czasach egzegezy patrystycznej i rabinicznej, gdzie nierzadko nawiązywano do wykładni alegorycznej i symbolicznego znaczenia imion i rodowodów. Podejście to zanikło wraz z nadejściem nowożytnej krytyki biblijnej w XIX w., jednak już w XX w. zarysowały się dwa główne podejścia do zagadnienia genealogii biblijnych. Można je określić jako „literackie” i „porównawcze”, przy czym uzupełniają się one raczej, niż wykluczają. Podejście literackie rozpatruje genealogie biblijne w ich kontekście literackim i przedliterackim, natomiast podejście porównawcze analizuje je w świetle dowodów klasycznych lub bliskowschodnich, bądź zestawia je ze współczesnymi danymi antropologicznymi¹⁷. M.D. Johnson, jeden z prekursorów podejścia literackiego, utrzymuje, iż genealogie starotestamentalne spełniają wiele rozmaitych funkcji i celów, będąc w rzeczywistości gatunkiem piśmiennictwa historycznego, jednak późniejszy judaizm ograniczył te funkcje do dwóch głównych zainteresowań: czystości narodowej potomków i dociekań mesjańskich¹⁸, przy czym genealogie późnego judaizmu i Nowego Testamentu ujawniają wyraźną ewolucję w kierunku funkcji literackich. Według podejścia literackiego, forma genealogiczna została w istocie stworzona, by służyć interpretacji historii i jako taka ukazuje bardziej autorską

---

¹⁶ C. WESTERMANN, *Genealogie*, w: B.M. METZGER, M.D. COOGAN (red. nauk.), W. CHROSTOWSKI (red. nauk. wyd. pol.), *Słownik wiedzy biblijnej*, Prymasowska Seria Biblijna 5, Warszawa 1996, s. 193.

¹⁷ J. HUGHES, *Genealogie/Rodowody*, s. 233.

¹⁸ M.D. JOHNSON, *The Purpose of the Biblical Genealogies*, Cambridge 1988², cyt. za: *tamże*, s. 234.

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

wizję historycznych wydarzeń niż ich faktyczny przebieg¹⁹. Pogląd ten zasługuje na szczególną uwagę, bowiem ukazuje, iż genealogia (a w dalszym sensie: także historia) może być swoistą konwencją lub wręcz literackim gatunkiem czy zabiegiem, którego celem jest nie tyle „odtworzenie” wydarzeń czy pokoleń, ale ich „tworzenie” poprzez autorską interpretację.

Z kolei R.R. Wilson, przedstawiciel porównawczego podejścia do genealogii, twierdzi, iż w celu właściwego zrozumienia sensu i znaczenia biblijnych rodowodów trzeba odwołać się do danych antropologicznych XX w. w porównaniu z tekstami starożytnego Bliskiego Wschodu²⁰.

2. Genealogia Judyty w różnych wariantach tekstualnych

W kontekście wyżej wymienionych analiz niezwykle istotna jest genealogia Judyty (Jdt 8,1 + 9,2) wraz z postaciami, które przywołuje. Imiona przodków głównej bohaterki i informacje o jej pochodzeniu prowadzą bowiem do zrozumienia teologii całego opowiadania, nadając mu określony profil geograficzny i historyczny²¹. Najpierw jednak trzeba przytoczyć grecki oraz łaciński tekst Jdt 8,1 i 9,2 oraz niektóre jego tłumaczenia:

LXX Jdt 8,1: Καὶ ἤκουσεν ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις Ἰουδιθ θυγάτηρ Μερარი υἱοῦ Ὠξ υἱοῦ Ἰωσηφ υἱοῦ Ὀζιηλ υἱοῦ Ἐλκία υἱοῦ Ἀνανίου υἱοῦ Γεδεων υἱοῦ Ραφαὶν υἱοῦ Ἀχιτωβ υἱοῦ Ἡλίου υἱοῦ Χελκίου υἱοῦ Ἐλιαβ υἱοῦ Ναθαναηλ υἱοῦ Σαλαμηλ υἱοῦ Σαρασαδαὶ υἱοῦ Ἰσραηλ.

Vg Jdt 8,1: Et erat in civitate commorans in diebus illis Iudith filia Merari filii Ox filii Ioseph filii Oziel filii Elchiae filii Ananiae filii Gedeon filii Rafain filii Achitob filii Eliab filii Nathanael filii Salamiel filii Surisaddai filii Simeon filii Israel.

¹⁹ Tamże, s. 256; cyt. za: H. EFTHIMIADIS-KEITH, *Genealogy, Retribution and Identity*, s. 865.

²⁰ R.R. WILSON, *Genealogy and History in the Biblical World*, New Haven 1977, cyt. za: J. HUGHES, *Genealogie/Rodowody*, s. 234.

²¹ Por. w tym kontekście genealogię Tobita w: M. CHROSTOWSKI, *Księga Tobiasza – przypowieść o początkach diaspory Izraelitów w Mezopotamii*, Rozprawy i Studia Biblijne 49, Warszawa 2018, s. 137–139, 146–148.

M. Wojciechowski, *Księga Judyty, przekład interlinearny*²² Jdt 8,1: I usłyszała w owych dniach Judyta, córka Merariego, syna Oksa, syna Józefa, syna Ozjela, syna Helkiasza, syna Ananiasza, syna Gedeona, syna Rafaina, syna Achitoba, syna Heliosa, syna Chelkiasza, syna Eliaba, syna Natanaela, syna Salamiela, syna Sarasadaja, syna Izraela.

R. Popowski, *Septuaginta*²³, Jdt 8,1: Usłyszała o tym Judyta, córka Merariego, syna Oksa, syna Józefa, syna Ozjela, syna Elkiei, syna Ananiasza, syna Gedeona, syna Rafaina, syna Achitoba, syna Eliu, syna Chelkiasza, syna Eliaba, syna Nathanaela, syna Salamiela, syna Sarasadaja, syna Izraela.

S. Grzybek, *Księga Judyty – przekład BT, wyd. V, Jdt 8,1:* W tych dniach usłyszała o tym Judyta, córka Merariego, syna Usa, syna Józefa, syna Uzzjela, syna Chiliasza, syna Ananiasza, syna Gedeona, syna Refaima, syna Achitoba, syna Eliasza, syna Chiliasza, syna Eliaba, syna Natanaela, syna Szelumiela, syna Suriszaddaja, syna Izraela.

Na uwagę zasługuje także analiza Jdt 9,2 w najważniejszych świadectwach tekstualnych i tłumaczeniach:

LXX Jdt 9,2: Κύριε ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς μου Συμεὼν (...).

Vg Jdt 9,2: Domine, Deus patris mei Simeon (...).

M. Wojciechowski, *Księga Judyty, przekład interlinearny Jdt 9,2:* Panie, Boże ojca mego Symeona (...).

R. Popowski, *Septuaginta, Jdt 9,2:* Panie, Boże mojego praojca, Symeona (...).

---

²² M. WOJCIECHOWSKI (przekł. i wstęp), *Grecko-polski Stary Testament – Księgi Greckie. Przekład interlinearny z kodami gramatycznymi i indeksem form podstawowych*, Prymasowska Seria Biblijna 31, Warszawa 2008.

²³ R. POPOWSKI (przekł., wpraw. i przypisy), *Septuaginta czyli Biblia Starego Testamentu wraz z księgami deuterokanonicznymi i apokryfami*, Prymasowska Seria Biblijna 37, Warszawa 2013.

S. Grzybek, Księga Judyty – przekład BT, wyd. V, Jdt 9,2: Panie, Boże mego praojca, Symeona (...).

Przed interpretacją wyżej wymienionych informacji genealogicznych warto skupić się na najważniejszych wariantach onomastycznych prezentowanych w tych tekstach. Zauważyć można różnice między LXX a Vg w przypadku dwóch imion (υιοῦ Ηλίου υιοῦ Χελκίου), które Vg pomija. Najbardziej dokładne i dosłowne tłumaczenia M. Wojciechowskiego i R. Popowskiego różnią się między sobą nieznacznie: imię Ελκία tłumaczone jest jako Helkiasz (Wojciechowski) bądź Elkia (Popowski). S. Grzybek tłumaczy je jako Chilkiasz. Nieznane skądinąd imię Ηλιος (gen. Ηλιου), Wojciechowski oddaje (bardziej poprawnie) jako Helios, Popowski jako Eliu, zaś Grzybek jako Eliasz, choć to imię w LXX w nominatiwie brzmi Ηλιου (gen. Ηλιου). Imię Ναθαναηλ oddawane jest odpowiednio jako: Natanael (Wojciechowski i Grzybek), bądź jako Nathanael (Popowski). Imiona Σαλαμηλ i Σαρασαδαι Popowski i Wojciechowski przekładają jako Salamiel i Sarasadaj, zaś Grzybek jako Szelumiel i Suriszaddaj. Widać zatem, iż tłumaczenia Wojciechowskiego i Popowskiego są bardziej (czasem wręcz drobiazgowo) dokładne, zaś przekład Grzybka dąży do spolszczenia pewnych imion (Chilkiasz, Szelumiel, Suriszaddaj). Z uwagi na najbardziej rozpowszechnione użycie tłumaczenia BT, w niniejszym artykule stosowana będzie translacja użyta właśnie w tym przekładzie, choć nawiązania będą czynione także do innych przekładów.

W przypadku Jdt 9,2 tłumaczenia zachowują zasadniczą zgodność z greckim oryginałem: oddane we wszystkich wspomnianych tłumaczeniach jako Symeon imię Συμεων, które nosił jeden z dwunastu synów patriarchy Jakuba i eponimiczny założyciel rodu wewnątrz tego pokolenia. Termin πατήρ tłumaczony jest jako „ojciec” bądź „praojciec” i oba tłumaczenia są tu poprawne, gdyż rzeczownik ten odnosi się zarówno do ojca biologicznego, jak i do przodka pojmowanego jako archetyp dla późniejszych pokoleń, sugerując jednak związek pochodzenia. Może być także rozumiany jako ojciec w znaczeniu ojca duchowego²⁴, zatem paleta znaczeń jest tu szeroka.

Wspomnienie Symeona w genealogii Judyty (Jdt 9,2) oraz opis czynu, którego dokonał (Jdt 9,2-4) dają czytelnikowi jasną informację o identyfikacji czynów głównej bohaterki z postępowaniem okrutnym, choć na kartach Biblii usprawiedliwionym. Symeon bowiem razem z bratem Lewim dokonał zemsty za

---

²⁴ πατήρ, w: J.P. LOUW, E.A. NIDA (red.), *Greek-English Lexicon of the New Testament Based on Semantic Domains*, New York 1989, s. 594.

zhańbienie swej siostry Diny (Rdz 34,25-26). Judyta, identyfikując się z Symeonem oraz ukazując jego czyn w perspektywie heroizmu, koncentruje się nie tyle na jego okrucieństwie, ile na interpretacji gwałtu Sychema na Dinie w perspektywie świętokradztwa dokonanego na świętym, wybranym przez Boga ludzie Izraela. Była to tak straszna zbrodnia, że w oczach Judyty zemsta Symeona była sprawiedliwą odpłatą, czynnością wręcz świętą, którą należało podjąć z konieczności ocalenia świętości narodu Bożego wybrania. Symeon jawi się w tej interpretacji jako wykonawca sądu Bożego: to Bóg, który nie godzi się ze zbrodnią dokonaną na Dinie, a przez to na swoim ludzie, sam włożył miecz do ręki Symeona, aby ukarał cudzoziemców (Jdt 9,2). Sam Pan, miłując swój lud, pałający gorliwością dla Niego, zdaje się pomagać Symeonowi w czynie ukazanym jako sprawiedliwa odpłata (Jdt 9,4). Judyta bowiem modli się o wysłuchanie w takim samym zakresie (Jdt 9,4). Nawiązywanie do tej gałęzi narodu Bożego wybrania jest sięganiem do najgłębszej tradycji izraelskiej, a zarazem do czynu broniącego tożsamości narodu, który także poprzez okrucieństwo tożsamość tę buduje i potwierdza²⁵.

Informacja genealogiczna zawarta pierwszej części wersetu Jdt 9,2 pełni zatem rolę specyficznej interpretacji historii, dostosowanej do wymagań wspólnoty, w której i dla której dzieło powstawało, i czasów kompozycji dzieła. Postępek Symeona został przecież wyraźnie pejoratywnie oceniony przez jego ojca Jakuba jako możliwy powód przyszłych nieszczęść i porażek (Rdz 34,30). W Księdze Judytów czyn ukazany jest w perspektywie sprawiedliwej odpłaty i dążenia do ocalenia rodowej czystości, zatem nabiera nowych cech i poddany jest reinterpretacji.

Przykłady słynnych postaci biblijnych, do których nawiązuje Jdt, oraz ich znaczeń można mnożyć. W tym kontekście pojawia się jednak pytanie o cel przywołania konkretnych bohaterów w tej księdze. Czy poszczególne imiona występujące w Jdt dobrane są przypadkowo, czy też mają głębsze znaczenie? Rozważenie znaczenia i roli poszczególnych imion domaga się nie tylko analizy filologicznej, lecz nade wszystko interpretacji księgi w oparciu o zawarte w niej informacje genealogiczne.

3. Postać Judyty na tle jej genealogii

Już u początków interpretacji listy genealogicznej w Jdt 8,1 trzeba stwierdzić, iż obejmuje ona niemal cały naród Izraela poprzez przywołanie protoplastów

---

²⁵ S. BAKSIK, *Księga Judyty. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz*, Pismo Święte Starego Testamentu VI/2, Poznań 1963, s. 122.

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

jego pokoleń: Józefa i Gedeona (pokolenia Efraima i Manasses), Natanaela (pokolenie Issachara), Eliaba (pokolenie Zabulona); Szelumiela i Suriszaddaja (pokolenie Symeona), Uzziela, Chilciasza, Achitoba, Eliaba (pokolenie Lewiego)²⁶.

W jej genealogii pojawiają się znaczące imiona, których historie lub funkcje są dobrze znane czytelnikowi: imię Merari nawiązywać może do syna Lewiego; Us/Oks (Ωξ) wydaje się być zniekształconą formą imienia Uzzy (2 Sm 6,3)²⁷ bądź Ozjasza, jednego ze sprawujących władzę w Betulii (Jdt 6,15), stąd można suponować związek rodzinny między nim a Judytą. Józef to imię jednego z synów patriarchy Jakuba (Rdz 30,24); przywołanie Gedeona nawiązuje do epoki sędziów (Sdz 6,11); imię Eliasz (jeśli przyjmując, iż jest ono translacją Ηλιου) przywołuje słynnego proroka o tym samym imieniu (1 Krl 17,1); imię Chilciasz nawiązuje do arcykapłana Chilciasza z 2 Krl 22,8. Szelumiel, syn Suriszaddaja to potomek Symeona, o czym poza Jdt kilkakrotnie wspomina Lb (2,12; 7,36.41; 10,19). W początkowej genealogii, ukazanej w Jdt 8,1, brakuje Symeona, choć najprawdopodobniej pominięcie to jest przypadkowe²⁸. Opisano bowiem dalej, że mąż Judyty, Manasses, należał do tego samego plemienia i rodziny. Wspomniane imiona przywodzą na myśl heroiczną przeszłość Izraela. Znacząca wydaje się w tym miejscu uwaga J. Zsengelléra: „Jak ktoś z takim rodowodem może nie być bohaterem?”²⁹. Ponadto autor Jdt w charakterystyce akcji i postaci (szczególnie głównej bohaterki), nawiązuje *explicite* bądź *implicite* do innych starotestamentalnych figur, takich jak: Symeon, Dina,

---

²⁶ J.W. van HENTEN, *Judith as an alternative Leader: a Rereading of Judith 7-13*, w: A. BRENNER (red.), *A Feminist Companion*, s. 248; cyt. za: J. ZSENGELLÉR, *A Bible's Digest – The Book of Judith as a Hermeneutical Composition*, w: R. EGGER-WENZEL, K. SCHÖPFLIN, J.F. DIEHL (red.), *Weisheit als Lebensgrundlage*, FS F.V. Reiterer, Deuterocanonical and Cognate Literature Studies 15, Berlin – Boston 2013, s. 455.

²⁷ Przytoczone tu i dalej sigła biblijne nawiązujące do bohaterów biblijnych stanowią jedynie pojedyncze i z reguły początkowe aluzje do tych postaci, ukazywane wyłącznie tytułem ilustracji.

²⁸ Codex Basiliano-Vaticanus LXX (LXX^N), Vetus Latina (VL), przekład syryjski (Syr) i Wulgata (Vg) po imieniu Suriszaddaja w Jdt 8,1 mają słowa: „syna Symeona”; J. ZSENGELLÉR, *A Bible's Digest*, s. 455. S. Baksik przytacza tę informację genealogiczną w nawiasie swego tłumaczenia Jdt 8,1. Ilość imion w genealogii Judyty różni się w zależności od przekładu; LXX i Syr wymieniają ich 16, VL: 17, (VL^A: 16), zaś Vg: 15; S. BAKSIK, *Księga Judyty*, s. 114.

²⁹ J. ZSENGELLÉR, *A Bible's Digest*, s. 458–459; tam też nawiązanie do wyżej wspomnianych bohaterów biblijnych.

Dalila, Ehud, Jael, Debora czy Dawid³⁰, a więc także rozpiętość czasowa jest tu zakrojona niezwykle szeroko. Autor Jdt wykazuje tym samym znaczne obeznanie z literaturą biblijną³¹.

4. Judyta jako reprezentantka Izraela

Główna bohaterka Judyta (Ιουδίθ) nosi imię, które tłumaczone jest jako „żydówka”, a zatem reprezentuje ona cały lud Izraela, zaś jej rodowód sięga aż do protoplasty Jakuba/Izraela (Jdt 8,1).

Jej imię (Ιουδίθ) w sensie filologicznym nawiązujące do żydowskości głównej bohaterki i potencjalnych adresatów księgi, w sensie tematycznym z kolei może odnosić się do innej heroicznej postaci, mianowicie Judy Machabeusza (Ιουδας Μακκαβαῖος / Ιουδας ὁ Μακκαβαῖος; 1 Mch 2,66; 5,24)³² i jego walk z Antiochem IV Epifanem, których stawką była niepodległość narodu żydowskiego. Genealogia głównej bohaterki, sięgająca szesnastu pokoleń wstecz, jest jedną z najobszerniejszych (najdłuższa genealogia kobieca w Starym Testamencie), a zarazem najdalej sięgających, co czyni Judytę postacią wręcz unikalną, doniosłą i ważną, ze względu na czyny nazywaną „wędrowną bohaterką”³³.

Szczegółne przedstawienie Judyty, w którym na czoło wysuwają się: jej status, retoryka, bogactwo, piękno i genealogia – zmienia tradycyjną wizję wdowieństwa. Będąc przedstawicielką swego ludu, przekształca ona zwyczajową rolę i pozycję izraelskich kobiet. Działając w świecie izraelskiego patriarchy, „zagraża ona hierarchicznym opozycjom płci, rasy i klasy, narusza konwencjonalne cechy płci i rozbija ich roszczenia do uniwersalności, tym samym zagrażając przyjętemu status quo”³⁴.

---

³⁰ Szerokie studium, ukazujące Judytę jako „żeńskiego Dawida” prezentuje J. ZSENGELLÉR, *Judith as a Female David: Beauty and Body in Religious Context*, w: G.G. XERAVITS (red.), *Religion and Female Body in Ancient Judaism and Its Environments*, Deuterocanonical and Cognate Literature Studies 28, Berlin – Boston 2015, s. 186–210.

³¹ C. TAMBER-ROSENAU, *Biblical Bathing Beauties and the Manipulation of the Male Gaze: What Judith Can Tell Us about Bathsheba and Susanna*, *Journal of Feminist Studies in Religion* 33 (2017) 2, s. 63.

³² G.J. STEYN, „*Beautiful but Tough*.”, s. 164.

³³ Cyt. za: A.-J. LEVINE, *Sacrifice and salvation: otherness and domestication in the Book of Judith*, w: A. BRENNER (red.), *A Feminist Companion*, s. 208; cyt. za: *tamże*.

³⁴ A.-J. LEVINE, *Sacrifice and salvation: otherness and domestication in the book of Judith*, w: J.C. VANDERKAM (red.), *No one spoke ill of her?: Essays on Judith*, Society

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

Judyta jest niekwestionowaną główną postacią, a jednocześnie najbardziej wpływową bohaterką opowiedzianej w księdze historii. Jako jedyna kobieta w narracji wymieniona jest z imienia, co stanowi niewątpliwy kontrast w stosunku do świata pozornie zdominowanego w księdze przez mężczyzn (Jdt 1-7). Wprowadzenie Judyty na scenę opowiadania w rozdziale 8 (Jdt 8,1) łamie przyjęty w pierwszych siedmiu rozdziałach paradygmat przedstawiania świata wyłącznie z męskiej perspektywy, co autor osiąga początkowo poprzez mnożenie męskich imion, a co za tym idzie, męskich postaci. Imię Judyty (Ιουδιθ) wymienione jest 32 razy w tekście (Jdt 8,1.4.9.32; 9,1(2x); 10,10.23; 11,5; 12,2.4.14.16.18; 13,2.3.4.11; 14,1.7.8.14.17; 15,8.11.14; 16,1.6.19.20.21.25). Czasem, jak na ironię, bohaterka sama nazywa się niewolnicą (δοῦλη) Holofernesa (Jdt 11,16), zaś w pewnym momencie (Jdt 12,11) Holofernes zwie ją Hebrajką (Εβραία), co oznacza, że utożsamiał ją z narodem żydowskim³⁵.

Ciekawe spostrzeżenie poczyniła w tej materii H. Efthimiadis-Keith³⁶, badająca genealogię Judyty w odniesieniu do teorii aktu i retrybucji, której tradycyjna wizja (w świetle której cierpienie jest Boską karą za konkretny grzech człowieka) zostaje zreinterpretowana i w istocie przewyżczona w księdze. Autorka artykułu, odnosząc się najpierw do datacji księgi, zauważa, iż szczegóły zawarte w narracji pozwalają datować utwór na czasy hasmonejskie (168–63 r. przed Chr.)³⁷, dzięki

---

of Biblical Literature, Early Judaism and Its Literature, t. 2, Atlanta, GA 1992, s. 17, 19, 24; cyt. za: P.M. VENTER, 2011, *The function of the Ammonite Achior in the book of Judith*, HTS Theologiese Studies/Theological Studies 67 (2011) 3, s. 7; <http://dx.doi.org/10.4102/hts.v67i3.1101> (dostęp: 13.06.2020). Cytowany artykuł A.-J. Levine pojawia się tu w dwóch różnych źródłach bibliograficznych. Został on ponownie przedrukowany także w innej książce: A. BACH (red.), *Women in the Hebrew Bible*, New York 1999, s. 367–376.

³⁵ R.S. HOBYANE, *A Greimassian semiotic Analysis of Judith*, Dys. North-West University, Potchefstroom 2012, s. 35, https://repository.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/8197/Hobyane_RS.pdf?sequence=2 (dostęp: 15.06.2020), gdzie cytuje: A.-J. LEVINE, *Sacrifice and salvation*, w wyd. z 1992 r., s. 18. Mówiąc o odniesieniach tekstualnych dotyczących wprost postaci Judyty, R.S. Hobyane cytuje nadto wersety, w których bohaterka nie jest wymieniona z imienia: Jdt 11,1.16; 12,11; 14,18, dzięki czemu liczba nawiązań do niej wzrasta do 36 (R.S. Hobyane pisze, iż jest ich około 38); por. R.S. HOBYANE, *A Greimassian semiotic Analysis of Judith*, s. 25, 35.

³⁶ H. EFTHIMIADIS-KEITH, *Genealogy, Retribution and Identity*, s. 860–878.

³⁷ Przykładowo, w Jdt ukazano siły wojskowe i cywilne Najwyższego Kapłana, które uzyskał on dopiero w czasach hasmonejskich. Niektóre miasta palestyńskie (np. Azot i Scytopolis) są uważane za część terytorium judejskiego. Miasta te były niezależne

czemu można z wielkim prawdopodobieństwem określić kontekst powstania utworu, którym było zagrożenie ze strony Rzymu. Cierpienie członków narodu Bożego wybrania jest ukazane nie tyle jako kara za grzechy, ile szansa objawienia się Bożej pomocy. Choć bowiem w mowie Judyty skierowanej do starszych Betulii istnieją pewne aspekty odnoszące się do teorii odpłaty

Przecież nie było za dni naszych ani też nie ma obecnie żadnego pokolenia ani rodu, ani okręgu, ani miasta między nami, które by oddawało pokłon bogom ręką ludzką uczynionym, tak jak to bywało w dawnych czasach. Z tego to powodu nasi przodkowie zostali wydani pod miecz i na łup, i wobec naszych wrogów doznali wielkiej klęski; Jdt 8,18-19

to równocześnie podkreślona jest niewinność mieszkańców, zaś cierpienie ukazane jest bardziej jako próba niż kara

Za to wszystko będziemy dziękować Panu Bogu naszemu, który doświadcza nas, jak i naszych przodków. Przypomnijcie sobie to wszystko, co On uczynił z Abrahamem, i jak doświadczył Izaaka, i co spotkało Jakuba w Mezopotamii Syryjskiej, gdy paśł trzody Labana, brata jego matki. Albowiem jak niegdyś doświadczył ich w ogniu, wystawiając na próbę ich serca, tak i teraz nas nie ukarał, lecz chłoscze Pan tych, którzy zbliżają się do Niego, aby się opamiętali; Jdt 8,25-27.

Rodowód głównej bohaterki został skonstruowany w celu podkreślenia stałej Bożej obecności w dziejach narodu Jego wybrania nawet, a może szczególnie, w sytuacji cierpienia i zagrożenia ze strony światowych mocarstw. Przodkowie, do których nawiązuje autor Jdt 8,1 i 9,2 są wybitnymi postaciami,

---

od Izraela do czasów panowania Jana Hirkana I (135/4–104 r. przed Chr.). Długi czas życia Judyty – 105 lat (16,23) – odpowiada dokładnie czasowi trwania ery hasmonejskiej (168–63 r. przed Chr.). Powyższe argumenty doprowadziły współczesnych uczonych do konsensusu, iż najbardziej prawdopodobnym czasem powstania utworu są lata 150–63 r. przed Chr., przy jednoczesnym dążeniu do zawężenia daty jej finalnej kompozycji w kierunku późnego okresu hasmonejskiego lub wczesnej epoki rzymskiej, tj. od końca panowania Jana Hirkana I lub od początku rządów Aleksandra Janneusza (103–76 r. przed Chr.); H. EFTHIMIADIS-KEITH, *Genealogy, Retribution and Identity*, s. 863 z bibliografią. Daty panowania Jana Hirkana I i Aleksandra Janneusza za: S.T. CAROLL, hasła: *Hyrchanus* i *Janneus*, w: D.N. FREEDMAN (red.), *The Anchor Bible Dictionary*, t. 3, New York 1992, s. 1114, 640.

Genealogia Judyty (Jdt 8, 1; 9, 2) w świetle teologii księgi

łączącymi kwestie religijne z potęgą militarną oraz czystością rodową. Autor Jdt skonstruował genealogię głównej bohaterki w celu przewycięzenia tradycyjnej wizji odpłaty, w świetle której cierpienie jest karą za przewinienia. Przeciwnie, Bóg jest i będzie ze swym ludem, a postać Judyty, „koncentrującej” w swej genealogii historię owej Bożej obecności, jest tego najbardziej emblematycznym dowodem.

W tym sensie genealogia bohaterki posiada nie tylko funkcje społeczno-religijno-polityczne obecne w genealogiach starotestamentowych, ale także nabiera cech literackich, obecnych częściej w genealogiach Nowego Testamentu³⁸.

5. Genealogia Judyty jako interpretacja historii

Wspomniane wyżej literackie cechy i funkcje genealogii, nakreślone przy okazji prezentacji znaczenia genealogii biblijnych, zasługują w tym miejscu na szerszy opis w odniesieniu do genealogii Judyty oraz w odniesieniu do teologii całej księgi. Przywoływany wcześniej M.D. Johnson, prekursor literackiego podejścia do biblijnych rodowodów utrzymywał, iż genealogie stanowią gatunek piśmiennictwa historycznego; w tym sensie jedną z ich funkcji może być interpretacja historii. Autor biblijny mógł posłużyć się genealogiami w celu stworzenia własnej interpretacji dziejów. Implikuje to kreację wydarzeń historycznych w określonym kluczu, którego odkrycie leży po stronie czytelnika. W świetle tej teorii, nakreślony w narracji przebieg wydarzeń nie zawsze jest dokładnym odtworzeniem rzeczywistej historii lub opisem określonego momentu dziejowego, lecz może służyć celom poza- lub ponadhistorycznym. Z historią w takim ujęciu czytelnik ma do czynienia w Księdze Judyty. Wysiłki mające na celu wskazanie konkretnego wydarzenia lub wydarzeń historycznych, do których księga potencjalnie nawiązuje natrafiają na przeszkody³⁹ właśnie dlatego, iż nakreślona tam historia wymyka się jakimkolwiek klasyfikacjom. Tradycyjne określenie księgi jako „historyczno-dydaktycznej” wyłącznie

³⁸ H. EFTHIMIADIS-KEITH, *Genealogy, Retribution and Identity*, s. 876, 865.

³⁹ Trudności w uchwyceniu właściwego sensu odniesień historycznych i geograficznych Jdt rodziły pokusę interpretacji skrajnych, których wyrazicielem stał się S. Baksik, autor tezy, iż „nie ma wątpliwości, że autor Jdt zasadniczo chciał opisać rzeczywiste wydarzenie historyczne” oraz mocnego twierdzenia (a raczej założenia) że „Jdt ma charakter historyczny”; TENŻE, *Księga Judyty*, s. 25–26; 28–29. W świetle jego teorii, wszelkie niezgodności księgi z historią są wynikiem zniekształceń tekstów, powstałych wskutek nieumiejętnego ich kopiowania; *tamże*, s. 24.

w dalekim sensie odpowiada teologii księgi, w której zarówno geografia⁴⁰, jak i historia, a także genealogia, stanowią nie tyle tło, ile kreują określoną, z góry zdefiniowaną przez świętego autora rzeczywistość. Narracje historyczne, a zatem i genealogiczne, są w tym sensie nie tyle opisem, ale interpretacją, czy wręcz konwencją, zabiegiem bądź gatunkiem literackim, będącym na służbie określonej wizji rzeczywistości. Jaka to wizja? W jej odkryciu może pomóc artykuł, którego autorką jest T.A. Mikhailova⁴¹, badaczka z Rosyjskiego Państwowego Uniwersytetu Humanistycznego w Moskwie, badająca zagadnienie historii w Jdt. Jej poglądy są bardzo pomocne w nakreśleniu dziedziny dziejopisarstwa w tej księdze, także w odniesieniu do jej genealogii.

W przypadku tak niekonwencjonalnej księgi, jaką jest Jdt, z jednej strony usiłuje się wskazać choćby hipotetyczny moment powstania dzieła i jego przybliżonego autorstwa, z drugiej zaś coraz bardziej znaczące staje się pytanie o historyczny charakter opisywanych w nim wydarzeń i ich korelacja z rzeczywistością. W tym sensie do głosu dochodzi wątpliwość dotycząca rekonstrukcji potencjalnej historii leżącej u podstaw tekstu⁴².

Z narracji Jdt wynika jej wyraźnie historyczny charakter. W przeciwieństwie do wielu dzieł biblijnych, księga nie zawiera opisu cudów, przez które rozumieć należy aktywną Boską interwencję w działania i losy bohaterów. Wszystkie nakreślone tam wydarzenia są bardzo zbliżone do realistycznych⁴³. Mimo tego jednak niezwykle trudno wskazać choćby przypuszczalne jedno wydarzenie, do którego narracja nawiązuje⁴⁴. Autor Jdt w odniesieniach dotyczących historii posądzany jest o niedbałość, a jego opis dziejów oceniany jest jako zbiór „historycznych nieprawdopodobieństw”⁴⁵. I choć w ogólnym sensie księga historii nie przedstawia (bo nie to jest jej celem), to trzeba powiedzieć, iż dzieje Izraela nakreślone w Jdt 5,5-21, przedstawione są z zadziwiająco dokładnością. Pradzieje ludu Izraela ukazane są tam rzetelnie, co stanowi kolejny argument świadczący o tym, iż celem autora Jdt nie było ukazanie historii powszechnej

---

⁴⁰ Na szczególną uwagę zasługuje tu artykuł: W. LINKE, *Topografia wyobraźni*, s. 137–164.

⁴¹ T.A. MIKHAILOVA, *The Book of Judith*, s. 15–23.

⁴² *Tamże*, s. 15.

⁴³ *Tamże*, s. 16.

⁴⁴ Dawniejsi badacze, usiłujący uzasadniać historyczność Jdt, wskazywali aż siedemnaście możliwych okresów, w których można by umieścić opowiadanie; ich rozpiętość czasowa sięga od 798 przed Chr. do 117 r. po Chr.; S. BAKSIK, *Księga Judyty*, s. 29.

⁴⁵ C. SCHEDL, *Historia Starego Testamentu*, t. 5: *Ku pełni czasu*, tłum. S. Stańczyk, Tuchów 1995, s. 78.

Genealogia Judyty (Jdt 8,1; 9,2) w świetle teologii księgi

lub dokładnych dziejów świata, lecz uwypuklenie sensu meta- lub ponadhistorycznego dziejów. Zawarte w Jdt 5,5-21 opowiadanie Ammonity Achiora ukazujące Holofernesowi historię narodu Bożego wybrania, odpowiada bowiem prawdziwemu stanowi rzeczy, czego nie można powiedzieć o innych miejscach historycznej narracji Jdt.

Trudno zatem przyjąć, iż obecne w księdze nieścisłości historyczne, geograficzne, czy genealogiczne stanowią nieświadome bądź niezamierzone błędy autora⁴⁶. Chciał on stworzyć dzieło z charakteru historyczne, jednak nie w sensie całkowitej zgodności z konkretną rzeczywistością, lecz jako nośnik bardziej uniwersalnych wartości. Celowa historyczność księgi okazuje się jednak oderwana od powszechnie znanych faktów i służy stworzeniu uniwersalnego tła historycznego, którego celem jest pokazanie czytelnikowi uniwersalności i ponadczasowości prawd głoszonych przez autora. Autor Jdt posługuje się wydarzeniami historycznymi niczym projektant, którego zamiarem jest nakreślenie z jednej strony potęgi wroga, z drugiej zaś – Boskiej interwencji, która przychodzi nie poprzez nadzwyczajne wydarzenie, ale jako efekt współpracy pokornej i ufnej wdowy Judyty z wszechmocnym Bogiem, który działa dla ocalenia swego ludu⁴⁷.

Z jednej strony zatem czytelnik ma do czynienia z opisami, których celem jest wywołanie wrażenia historyczności fabuły (do takich należą narracje historyczne obecne w Jdt 1–7 oraz genealogia bohaterki w Jdt 8,1; 9,2), z drugiej zaś wyraźna hiperbolizacja niektórych opisów, niezgodności historyczne i geograficzne, łatwe do uchwycenia nawet przez czytelnika mało obeznanego z dziejopisarstwem i topografią Palestyny, dają w istocie efekt pseudohistoryczności, czyli stylizację historyczną, której zamierzeniem jest stworzenie ponadczasowej opowieści symbolicznej⁴⁸.

Interpretując w ten sposób odniesienia historyczne i genealogiczne, warto zauważyć, że we współczesnej narratologii różnica między postacią fikcyjną a rzeczywistą jest trudna do uchwycenia. Prekursor narratologii, W. Schmid, poczynił w tym kontekście ważną uwagę, iż w przypadku literackiego opisu postaci historycznych, takich jak Napoleon, czy Kutuzov z powieści Lwa Tołstoja pt. *Wojna i pokój*, czytelnik ma do czynienia nie tyle z bohaterami historycznymi, ale quasi-historycznymi. Napoleon u Tołstoja nie jest ani odbiciem, ani reprezentacją prawdziwej osobowości historycznej, ale obrazem, swoistym

---

⁴⁶ T.A. MIKHAILOVA, *The Book of Judith*, s. 18.

⁴⁷ *Tamże*.

⁴⁸ *Tamże*, s. 18–19.

Marcin Chrostowski

mimesis Napoleona, czyli „budową” „możliwego” Napoleona. Powieściowy Napoleon z *Wojny i Pokoju* w niewielkim stopniu przypomina postać historyczną. Fikcyjna natura także pozostałych bohaterów (Natasha Rostova, Pierre Bezukhov) sprawia, że „fikcyjne są również sytuacje, i działania, w których biorą udział, a zatem fikcyjnego charakteru nabiera całość opowiadania, łącznie z jego miejscem akcji”⁴⁹. Nie ma tu znaczenia, że Napoleon był postacią historyczną. Kontekst, w którym dzieło zostało umiejscowione sprawia, iż dzieło ma charakter fikcyjny, jednak użyta tam fikcja ma swoje znaczenie.

* * *

Autor Księgi Judyty stworzył dzieło, które z punktu widzenia interpretacji historycznej można uznać za wielopoziomowe. Opis genealogii Judyty służy wywołaniu wrażenia historyczności i wiarygodności zarówno dzieła, jak i głównej bohaterki, która jest reprezentantką całego Izraela. Przyporządkowanie historyczne, w świetle którego narracja obecna w Jdt stanowi przenośny opis walk Judy Machabeusza z Antiochem Epifanem jest wyłącznie jedną z możliwych interpretacji. Ograniczenie lektury opisów historycznych (pośród których mieści się także genealogia Judyty) wyłącznie do ich dosłowności stanowi zawężenie jej interpretacji.

Użyta w Jdt osobliwa metoda nakładania nieprzystających do siebie okresów historycznych była najprawdopodobniej zrozumiała dla ówczesnych czytelników żydowskich i postrzegana przez nich jako wykreowany intencjonalnie przez autora sposób opisu dziejów. Niemniej jednak z biegiem czasu przyjęta przez autora metoda zaczęła wprowadzać późniejszych czytelników w błąd. Symboliczna rola historii (reprezentowanej także przez genealogię) w Jdt zaczęła słabnąć, a pseudohistoryczna kolorystyka tekstu zaczęła nabierać znaczenia, co przyczyniło się do zaskoczenia późniejszych badaczy obecnymi w księdze błędami. Interpretacja historyczna winna zatem brać pod uwagę początkowe przesłanie autora, warunki tworzenia tekstu i kontekst religijny całego dzieła⁵⁰.

ks. Marcin Chrostowski

---

⁴⁹ W. SCHMID, *Narratology: An Introduction*, tłum. z niem. A. Starritt, Berlin – New York 2010, s. 31. T.A. Mikhailova na s. 19 swego artykułu odnosi się do wydanego w Moskwie rosyjskiego oryginału książki z 2008 r. i podaje s. 37–38.

⁵⁰ T.A. MIKHAILOVA, *The Book of Judith*, s. 22.